

PRIVATNI NOVAC NERETVANSKOG ISELJENIKA U AMERICI

U SAD-u je početkom 20. stoljeća naglo povećano stanovništvo masovnom imigracijom Europljana. Doseljenici iz dalmatinskoga sela Desne kraj Metkovića većinom su živjeli u Aberdeenu na sjeverozapadu zemlje. U novoj domovini mnogi su pokrenuli vlastite obrte i trgovinom su aktivno pridonosili ekonomskom napretku SAD-a. Jedan od najuspješnijih hrvatskih doseljenika bio je Joe G. Batinovich koji je imao svoju trgovinu. U nestašici kovanica dao je kovati svoje žetone koji su korišteni kao plaćeno sredstvo u njegovoj trgovini. Žeton je imao vrijednost 5 centi.

Ključne riječi: tokeni, žetoni, iseljništvo, Amerika, Metković

Uvod

Američki novčić od pet centi popularno zvan *nickel*, dobio je ime jer je sadržao 25 % kemijskog elementa nikla, a ostatak mu je bio bakar. *Nickeli* su dobili nadimke prema figuri koju su prikazivali. Prvi je zvan *Shield nickel*. Druga verzija bila je tzv. *Liberty head nickel* a kovana je od 1883. godine. Treći dizajn toga popularnog novčića iz 1913. godine imao je reljef glave bivola pa je zvan *Buffalo Head*. Od 1938. godine do danas na kovanici se nalazio treći američki predsjednik Thomas Jefferson prema kojem je novčić i nosio ime¹.

U povijesti se zbog većeg toka novca te naglog porasta stanovništva pojavljivala i nestašica kovanica od 5 centi jer je njihova potražnja nadmašivala količinu koja je bila u optjecaju. Pojava samoposlužnih aparata koji su radili isključivo na kovanice od 5 centi dodatno je opteretila tok kovanog novca. Mills Novelty Company početkom 20. stoljeća bio je vodeći proizvođač takvih aparata koji su nudili razne usluge, od kupovine hrane i pića, cigara pa sve do sviranja violine i igara na sreću. O popularnosti kovanice od 5 centi svjedoči činjenica da je do danas u uporabi ostao sinonim za kino *nickelodeon* koji je ime dobio upravo po *nickelu*. Ulaz u prva kina u SAD-u koštao je upravo 5 centi, a vrhunac takve uporabe dostignut je između 1905. i 1910. godine².

Već je 1900. George E. Roberts, direktor državne kovnice, zatražio od američkog Kongresa da osigura veće količine sirovina za kovanje novčića od jednog te pet centi. Zbog velike nestašice državna je kovnica 1911. godine radila 24 sata dnevno, proizvođači kovanice od jednog centa i pet centi. Ipak i u neprekidnom radu potrebe za tim kovanicama nisu bile zadovoljene³. Zbog nestašice kovanica trgovci su kovali

¹ Gross, Daniel A., Brief History of the Nickel, <https://www.smithsonianmag.com/history/brief-history-nickel-180958941/> (pogledano 20.11.2020.)

² Bowers, Q. David, A Guide Book of Buffalo and Jefferson Nickels, Atlanta, Ga.: Whitman Publishing, 2007. str. 5.-7.

³ Bowers, Q. David, A Guide Book of Shield and Liberty Head Nickels, Atlanta, Ga.: Whitman Publishing, 2006., str. 150.-151

svoj privatni novac - žetone (fr. jeton ≈ jeter: baciti). U engleskom jeziku koristi se riječ *token* od starog naziva *tacen* u značenju pokazati, podučiti. Žetoni su kao privatni novac izdavani isključivo za određenu svrhu odnosno uslugu. Vrijednost su imali samo unutar određenog prostora, a drugdje su bili praktično bezvrijedni. Pojavili su se u Europi već u 13. stoljeću. Grana numizmatike koja se bavi žetonima naziva se egzonomija. Zanimljivo je da postoji više stručne literature i kataloga o antičkim i srednjovjekovnim novcima nego o žetonima koji su korišteni u SAD-u prije stotinjak godina. Žetoni su bili i jedna vrsta promocije za vlasnike. Također je pomoću njih kupcima omogućavano da robu kupuju na dug. Nazivi koji se još koriste jesu trgovački žetoni ili *good fors*. Prvi žetoni u SAD-u korišteni su u 18. stoljeću za ulaz na prikaze u cirkusu i druge predstave. Imali su dakle funkciju današnjih karata. Kovnica Scovill dvadesetih je godina u Americi od kovanja žetona stvorila biznis. Tijekom 1830-ih i 1840-ih godina mnogi trgovci kovali su svoje žetone. Tijekom Američkog građanskog rata pojavila se nestašica kovanog novca pa su umjesto njega korišteni žetoni. Nakon završetka sukoba ponovno je procvala proizvodnja tzv. trgovačkih žetona koji su vrhunac rasprostranjenosti imali od 1870-ih do 1920-ih godina. Vlastite žetone izdavale su trgovine mješovitom robom, robne kuće, mljekare, mesnice, drogerije, saloni, barovi, brijačnice, rudnici ugljena, mlinovi i mnoga druga poduzeća⁴.

Žeton Joe G. Batinovicha

U gradiću Aberdeenu u saveznoj državi Washington početkom 20. stoljeća kao platežno sredstvo korišten je žeton kojemu je izdavač bio hrvatskoga podrijetla. Žeton je imao promjer 21,25 mm, a debljinu 1,92 mm. Izrađen je od mesinga. Vrijednost žetona iznosila je 5 centi. Visina brojke 5, kao najbitnije odrednice žetona, iznosila je 7,7 mm, a ostali su natpisi bili visoki 2,1 mm. Batinovičev žeton bio je približno istih dimenzija kao *nickel*, novčić čiju je vrijednost zamjenjivao. *Nickel* je naime imao promjer 21,21 mm te debljinu 1,95 mm. Rub je bio stiliziran kao i na novčiću od 5 centi. S prednje strane žetona nalazio se vrijednosni natpis 5 ¢. Iznad vrijednosne oznake bio je natpis GOOD FOR, a ispod njega IN TRADE. Sintagma *Good for 5 ¢ in trade* označava da je novčana vrijednost žetona ekvivalentna vrijednosti 5 centi. *In trade* ograničava područje primjene na trgovinu. Da bi se spriječile zloporabe bilo je potrebno detaljno odrediti lokaciju gdje se predmetni žeton mogao koristiti. Sa stražnje strane bila je adresa Batinovičeve trgovine 423 CURTIS ST(REET). Iznad tog natpisa bilo je ime vlasnika JOE G. BATINOVICH, a ispod ime grada i američke savezne države u kojoj se nalazi - *So. Aberdeen, Wash.*

⁴ Leonard, Robert D., Collecting U.S. Tokens: Challenges and Rewards, <http://www.chicagocoinclub.org/projects/PiN/cut.html> (pogledano 15. studenog 2020.)

Slika 1. Žeton Joe G. Batinovicha - prednja strana

Slika 2. Žeton Joe G. Batinovicha - stražnja strana

Tko je bio Joe G. Batinovich?

Na početku 20. stoljeća SAD postiže ekonomski procvat. U Americi se pojavila potreba za dodatnom radnom snagom, a u Europi je zbog naglog povećanja stanovništva porasla nezaposlenost. To je uzrokovalo masovnu emigraciju iz Europe u Ameriku pa je naglo porastao broj stanovnika u SAD-u. Desne su početkom 20. stoljeća bile selo od tisuću stanovnika u blizini Metkovića. Upravo u tom razdoblju počelo je masovno iseljavanje. Već su 1917. godine Desanci živjeli diljem SAD-a: Andrew Grgich (Santa Clara, Kalifornija), Anton Yapus (Hot Spring Wyoming), Joe Setka (Silver Bow, Montana), Stanel Belvich, Joseph Bebich (Seattle, Washington), Peter J. Batinovich (Bellingham, Washington), Tony i Martin Medak (Okanogan, Washington), John Medak (Tacoma, Washington), John i Mato Golemac (Oakland, Kalifornija), Martha Pearl Jugum (Butte, Kalifornija), Thomas Jugum (Wahoe, Nevada), Anton Jugum i Martin Medak (Pierce, Washington), Kerno Dragovich (Salt Lake, Utah), Tom Medak (Skagit, Washington), George Kaleb (Gila County, Arizona)⁵.

Najveća koncentracija Desanaca bila je u Aberdeenu u okrugu Grays Harbor u američkoj saveznoj državi Washington gdje se nalazila njihova prava mala kolonija. U gradiću je 1910. živjela brojna zajednica imigranata iz tadašnje Austro-Ugarske. Osim Hrvata bili su tamo brojni Česi i Austrijanci. Prvi Hrvat u okrugu bio je John Cambi iz Splita koji je s obitelji doselio u obližnji Montesano 1887. godine. Prvi doseljenici iz Desana u mali američki gradić Aberdeen u državi Washington bili su Stipan Bebić i Petar Đugum. Još u rodnom selu dopisivali su se s poznanicima od kojih su saznali da se u tom dijelu SAD-a otvaraju brojne životne mogućnosti. Trbuhom za kruhom odselili su 1897. godine. Radi praktičnosti anglizirali su svoja imena u Steve Bebich i Peter Jugum. Nakon nekog vremena Stipan Bebić odselio se u Wilkeson gdje je radio u rudniku. Oženio se 1906. godine s djevojkom iz istog mjesta Jelom Medak te se 1911. godine vratio u Aberdeen. Tamo je radio u prodaji ribe te u mlinu *Lumber Shingle Donovan Lumber Co.* Mnogi dalmatinski doseljenici radili su u lokalnim mlinovima, npr. Sam, Marko i Tony Bebić. Međutim Hrvati nisu radili samo kao nadničari. Neki od njih pokrenuli su svoje obrte i trgovine. Peter Medak imao je vlastiti čamac te se bavio ribarenjem. Stanley i Joe M. Medak na Bay city tržnici imali su pekarnicu *Model Bakery*. Joe J. Medak pokrenuo je *Croatian Pool Hall* u ulici Curtis. Također je poslije vodio *Alaska Cigar Store* u Cosmopolisu. U ulici Curtis svoju trgovinu naziva *Star Corner Confectionery* imali su braća John (Ivan) i Marko Vekich. Nekoliko blokova dalje uspješno je radila trgovina *Croatian Workingman's General Store*⁶.

Krovna organizacija američkih Hrvata bilo je *Hrvatska bratska zajednica*, osnovana 1894. godine. U gradovima bi se osnivale podružnice odnosno lože. Prva hrvatska loža u Aberdeenu zvala se *Fragrant Rose* te je imala brojčanu oznaku 323. Poslije su nastale lože *St. Nicholas 418* i *Goddess of Health 80*. Te tri lože ujedinjene su 1914. godine kada

⁵ Mišur, Ivo, PORTRET NAJSTARIJEG NERETVANSKOG ISELJENIKA Nikad ispričana priča o Jakovu Batinoviću, <https://croexpress.eu/portret-najstarijeg-neretvanskog-iseljenika-nikad-ispricana-prica-o-jakovu-batinovicu/> (pogledano 25. studenog 2020.)

⁶ Mišur, Ivo, Priča o Desancima i njihovoj koloniji u američkom gradu Aberdeenu, <https://likemetkovic.hr/portal/prica-o-desancima-i-njihovoj-koloniji-u-americkom-gradu-aberdeenu/> (pogledano 25. studenog 2020.)

je formirana loža 271 *Hrvatske bratske zajednice*. Prostorije loža služile su za razna okupljanja, proslave, skupljanje pomoći te promociju hrvatske kulture⁷.

Slika 3. Joe G. (Josip) Batinovich, 1902. godine

Jedan od mnogih Desanaca koji se početkom 20. stoljeća otisnuo *preko bare* bio je Josip Batinović, rođen 30. ožujka 1884. U New York je stigao brodom 10. kolovoza 1901. godine. Troškove puta platio je njegov ujak Jakov Batinović koji je već dulje živio u Americi. Dolaskom u SAD aktivno se uključio u rad hrvatskog društva *Croatian Benevolent Society Velebit* u Leadu. Devet godina radio je u tamošnjem rudniku. Na sjever SAD-a, točnije u Aberdeen, doselio je tijekom ljeta 1910. godine. Već iduće godine pokrenuo je svoj biznis te je otvorio *Dalmatian Pool Hall* (dvorana za igranje biljara) te trgovinu slatkišima. Poslije se bavio trgovanjem nekretnina sve do smrti. Batinović je bio društveno aktivan ne samo u hrvatskoj zajednici. Tako je u dva mandata bio gradski vijećnik Aberdeena. Možda je njegova najvažnija ostavština zemljište koje je još za života donirao gradu da bi se na njemu izgradilo bejzbolsko igralište koje je i danas u

⁷ Mišur, Ivo, Priča o Desancima i njihovoj koloniji u američkom gradu Aberdeenu, <https://likemetkovic.hr/portal/prica-o-desancima-i-njihovoj-koloniji-u-americkom-gradu-aberdeenu/> (pogledano 25. studenog 2020.)

funkciji pod nazivom *Pioneer Park*. U Americi se potpisivao kao Joe G. skraćeno od Joseph George. Uz svoje anglicirano ime dodao je ime oca George/Jure koji je ostao živjeti u Desnami. Batinović je bio član podružnice Hrvatske bratske zajednice u Aberdeenu, lože 271⁸.

Slika 4. Trgovina u vlasništvu Joe G. Batinovicha u Aberdeenu, gdje su korišteni njegovi žetoni kao platežno sredstvo.

Njegova trgovina imala je sobu za igranje biljara te trgovinu cigara. Biljarsku sobu nazvao je *Nica-Kupaliste*. Bila je puna svih vrsta slatkiša, cigara, duhana. Voditelj trgovina bio je Matt Branis. Na kraju jednog članka u lokalnim novinama, datiranih 3. srpnja 1914., naglašeno je da je Joe. G. rođen u Dalmaciji, vjerojatno da bi privukao svoje sunarodnjake⁹. Dvorana u Curtis street 423 bila je mjesto okupljanja i zabave hrvatskih doseljenika koji su pretežno bili mladi, neoženjeni muškarci. Osim službenog novca u njemu su korišteni i žetoni njegova vlasnika Joe G. Batinovicha.

⁸ Mišur, Ivo, Priča o Desancima i njihovoj koloniji u američkom gradu Aberdeenu, <https://likemetkovic.hr/portal/prica-o-desancima-i-njihovoj-koloniji-u-americkom-gradu-aberdeenu/> (pogledano 25. studenog 2020.)

⁹ News, Aberdeen Herald, 03. 07. 1914.

Američki su žetoni slabo istraženi i Batinovićeve žeton ne nalazi se ni u jednom katalogu. Jedini poznati primjerci koji su očuvani nalaze se u zbirci autora ovog članka te u jednoj privatnoj zbirci u SAD-u. Zasiurno ih još ima na tavanima i u podrumima u tom malom američkom gradiću. Joe G. Batinovich je umro 2. veljače 1966. godine te je pokopan na groblju Fern Hill u Aberdeenu. Na mjestu gdje je nekoć stajala Batinovićeve trgovina u ulici Curtis danas se nalazi privatna kuća. Brojni potomci dalmatinskih imigranata i danas žive u Aberdeenu u saveznoj državi Washington te svojim radom pridonose prosperitetu SAD-a.

Literatura

- Bowers, Q. David*, A Guide Book of Shield and Liberty Head Nickels, Atlanta, Ga.: Whitman Publishing, 2006.
- Bowers, Q. David*, A Guide Book of Buffalo and Jefferson Nickels, Atlanta, Ga.: Whitman Publishing, 2007.
- Gross, Daniel A.*, Brief History of the Nickel, <https://www.smithsonianmag.com/history/brief-history-nickel-180958941/> (pogledano 20.11.2020.)
- Leonard, Robert D.*, Collecting U.S. Tokens: Challenges and Rewards, <http://www.chicagocoinclub.org/projects/PiN/cut.html> (pogledano 15. studenog 2020.)
- Mišur, Ivo*, Priča o Desancima i njihovoj koloniji u američkom gradu Aberdeenu, <https://likemetkovic.hr/portal/prica-o-desancima-i-njihovoj-koloniji-u-americkom-gradu-aberdeenu/> (pogledano 25. studenog 2020.)
- Mišur, Ivo*, PORTRET NAJSTARIJEG NERETVANSKOG ISELJENIKA Nikad ispričana priča o Jakovu Batinoviću, <https://croexpress.eu/portret-najstarijeg-neretvanskog-iseljenika-nikad-ispricana-prica-o-jakovu-batinovicu/> (pogledano 25. studenog 2020.)
- News, Aberdeen Herald, 03. 07. 1914.

SUMMARY

TOKENS OF AN IMMIGRANT FROM NERETVA VALLEY IN USA

There was mass immigration of Europeans to the United States in the early 20th century. Immigrants from the Dalmatian village of Desna near Metkovic mostly moved to Aberdeen in the north-west of the country. In the new homeland, many started their own crafts and trades and actively contributed to the economic progress of the United States. One of the most successful Croatian immigrants was Joe G. Batinovich who had his own shop. In a shortage of coins he had his tokens minted which were used as a means of payment in his shop. The token was worth 5 cents.

Keywords: *tokens, immigrants, USA, Metković*